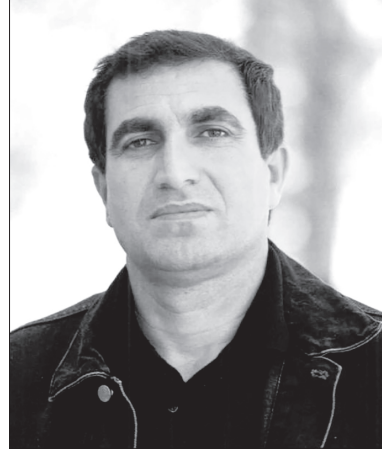

◆ N ə s r

Əjdər OL

“DƏHŞƏTLİ HADİSƏ”

◆ Hekayə

O necə dəhşətli hadisə idi, axı?..

Qarabağda törədilmiş Xocalı qırğınının növbəti ildönümünə həsr olunmuş yığıncaq bitincə binadan çıxıb azacıq aralıda siqaret yandırmaq istəyəndə bir ağbircək qadın mənə yaxınlaşdı və çəkinə-çəkinə dilləndi:

– Mən Xocalıdanam. O müsibətdə əsir düşmüşdüm...

Yığıncağa yazıçı kimi qatılmışdım. Əlimdəki siqareti qaytarıb qutusuna qoydum.

Qadının yaşı yetmiş keçərdi. Bəlkə də az idi, vaxtından tez qocalmışdı. Hər halda o qanlı hadisənin şahidi və əsiri olan adam öz yaşında görünə bilməzdi.

Dilim sanki tutulmuşdu. Nə deyəydim? Necə təsəlli verəydim?

Qadın məni çətinə salmaqdı:

– Sənə dəhşətli bir hadisə danışmaq istəyirəm.

Dərhal o zaman təzəcə şəhər statusu qazanmış Xocalıda bizimkilərin başına gətirilənləri yenidən xatırlamağa başladım. Bu mövzuda o qədər şahid ifadələri eşitmişdim, oxumuşdum ki... Operatorlar Çingiz Mustafayevin, Seyidağa Mövsümlünün, başqalarının çəkdiyi telekadrlara yüz dəfə baxmışdım. 1992-ci ilin fevralında lentə alınan, şaxtada donmuş, güllələnmiş qocaların, uşaqların, qadınların sonradan eybəcərləşdirilmiş meyitlərini üzdən əzbər tanıyırdım. Mətbuatda, kitablarda, internetdə separatçı daşnak yaraqlılarının, Rusiya ordusunun 366-cı alayının erməni, rus zabit və əsgərlərinin Xocalı sakinlərinə verdiyi işgəncələr barədə nələr yazılmamışdı? Qonum-qonşularının, ata-anasının, qardaşının gözü qabağında zorlanan, namusu ayaqlanan, döşü kəsilən, saçından tutulub pəlçiqdə sürüdülmən, divara mışmarlanan, ağzına səsgücləndirici tutulub naləsi Ağdamda eşitdirilən qız-gəlinlərdən, kəsilən başı futbol topu kimi oynadılan, dişləri, gözləri çıxarılan, dilləri, qulaqları kəsilən, boğulan, asılan, şaqqalanan, qurşuna düzülən, huşunu itirənə qədər döyülən kişilərdən bəhs edilən əhvalatlardan xəbərdardım. Şəhərdə ucdantutma hamıya qəsd olunmuşdu. Ölən ölmüşdü, qalanlar da ya dona-dona qaçıb canını qurtarmış, ya əsir, itkin düşmüşdü, ya da şikəst edilmişdi. Biz azərbaycanlılar buna "soyqırım" deyirdik, Milli Məclisimiz bu barədə qərar qəbul etmişdi, ancaq dünyanın böyük dövlətləri soyqırımımıza barmaqarası baxırdı. Otuz ildir aləmə car çəkdiyimiz qanlı hadisənin bilmədiyim bir gizlini vardımı? Qadın yeni nə danışacaqdı?

Anım mərasimi uzun, ağır, üzücü keçsə də, qadını dinləməli idim.

Yəqin ki, Xocalıda heç indi də hava mülayim deyildi. Bakıda isə yerdə qar olmasa da, şaxtalı külək ən qalın paltarın da hava keçən yerindən şütüyüb az qalırdı adamın qanını dondura. Qadına təklif etdim:

– Xanım, bəlkə, bax, o kafedə – kafeni göstərdim, – oturub çay içək, qızınaq, söhbət edək?

– Gedək, bala, – cavab verdi, – soyuqda çənəm söz tutmur.

Kafeyə girdik. Paltomu soyunub stulun başına aşırıdım. O isə nimdəş, boynu xəzli dəri plaşını əynindən çıxartmadı. Qabağımıza çay dəsti gəldi. Qadın süzdüyüm qaynar çaydan bir qurtum alıb danışmağa başladı:

– Kürsüdən danışığına diqqətlə qulaq asdım. Xocalıdan çox şey bilirsən, – pauza verdi, – ancaq mənim danışacağım hadisədən bəlkə də xəbərsizsən. Bizi yerimizdən, yurdumuzdan qovanlar necə amansız, qəddar idilər. Qanımıza yerikləmişdilər...

Qadını dolaşdırmamaq üçün ağzımı açmırdım. Fikrimdən keçirdi ki, qoy necə və nə qədər danışıq, danışıq.

Qadın bəlkə də bu vaxtanan tanış-bilişə yüz dəfə söylədiyi əhvalatı indi daha dəqiq, yığcam, yerli-yerində təsvir etmək istəyirdi sanki...

– Hə, – sözünə davam etdi. – Gecə atışma başlayıb hay-küy qoranda üç gün əvvəl soyuqlayıb yatağa düşmüş ərimə iynə vururdum. Axı, tibb bacısıyam. Otuz ildən artıq Əsgəran, o dağılmış Stepanakert, – indiki Xankəndi adı hələ dilimə yatmış, – Xocalı xəstəxanalarında çalışmışam. Oralarda mən hamını, hamı da məni tanıyırdı. Ağdam yolu bağlandıqdan sonra Əsgəranla Stepanakert arasında mühasirəyə alınmış Xocalıya ermənilərin hücum edəcəyini bilsək də, – onlar neçə dəfə bu barədə xəbər yollamışdılar, – bir az toxtaq idik. Deyirdilər Ağdamdan, Bakıdan kömək gələcək. Ərim cavanlığından bəri Stepanakert toxuculuq kombinatında texnik işləmişdi. Hadisələr qızıxandan dörd ay sonra onu işdən qovmuşdular. Aman-zaman bir qızımız iki il qabaq Bakıya gəlin köçmüşdü.

Qadın istiləndi, yaxasının iki üst düyməsini açıb armudu stəkanda ilmiş çayın qalığını başına çəkdi, – "Şəkərim var, dilim-dodağım tez-tez quruyur" dedi və söhbətinə davam etdi:

– Qaçmaqda çəş-baş qalmışdıq. Şəhərə mərmə, güllə yağırı. Gurultudan, adamların ah-naləsindən, qışqırığından evin içində də qulaq tutulurdu. Ərimin qızdırması hələ tamam düşməmişdi. Nə isə... Uzun danışıq başını ağrıtmay istəmirəm. Səhərüzü eyvanımızın bir sütununu mərmə qəlpəsi aparanda elə bil qəflət yuxusundan ayıldım, biz də şəhərdən qaçmaq fikrinə düşdük. Top səsləri səngiyincə, ərimi altdan-üstədən geyindirdim. Özümün də əynim qalın idi. Ehtiyat üçün belimə qalın yun şal bağladım. Tibb çantamı boynumdan asıb, – artıq nə götürə bilərdim, – ərimin qoluna girdim, həyəətə çıxdım. Yer-göy od tutub yanırdı. Heç həyətimizdən yüz addım aralanmamışdıq, erməni-rus dillərində qarışıq səslər eşitməyə başladım. Tindən dönəndə qarşımıza iki hərbi, bir mülki geyimli saqqallı çıxdı. Qabağımızı kəsdilər. Saqqallı sorğu-sualsız dərhal ərimi güllələdi. Heç yazığın cıncırını çıxartmağa da fürsəti olmadı. Qorxudan səsimi uddum. Həm ermənicə, həm də rusca söyürdülər. Avtomat lüləsi sinəmə tuşlanmışdı. Yerimdə donmuşdum. "Bu türk qancığına toxunmamaq!" - hərbi geyimli erməni saqqallı yoldaşına dedi, – "bizə lazım olacaq". Hırıldadılar. Mən ermənicə bilirdim, danışıqlarını başa düşürdüm.

Qadın söhbətini kəsdi. Görünür, danışdığı mənzərə yenidən gözləri önündə canlanırdı. Stolun üstündən salfet götürüb ağzının qıraqlarını sildi. Bayaq boşalmış stəkanını doldurmuşdum. Cibindən şəkərsiz qənd çıxarıb ağzına atdı, çayı yarısına qədər içdi.

Udqu nub "Bağışla, bəlkə də vaxtını alıram, ancaq hələ mətləb üstünə gəlməmişəm, adamın dərdi çox olanda, bilmir hardan başlayıb harda qurtarsın" dedi.

– Narahat olmayın! – Heç hara tələsmədiyimi bildirmək üçün asta-asta çay içməyə başladım. Yaxşı ki, kafedə seyrəklikdi, bizə mane olan yoxdu.

Qadın yanıqlı ah çəkdi:

– Adım Şuşəxanımdı, anam deyirdi doğulanda şuşə kimi şəffaf olmuşam, ona görə mənə belə ad qoyublar. Atamın əsl şuşalı olduğu üçün hərdən mənə “Şuşəxanımdı” çağırırdı. Həyat sinəmə yüz yerdən dağ çəkdi. Şuşə kimi çat-çatam... Məni qabaqlarına qatıb xeyli gətirdikdən sonra yolda dayanmış pəncərələri pərdəli “UAZ”-a mindirdilər. Maşında iki qadın da vardı. Onları dərhal tanıdım. Biri məktəbin xadiməsi, elə mən yaşda olan yetimdar Bəsti, o biri montyor Qabilin arvadı Ballı idi. Boylu Ballının qarnı burnuna dirənmişdi, vaxtına bir ay qalardı, qalmazdı. Gəlini uşaqlıqdan tanıyırdım. Ötən il toyu olmuşdu, ilk qarnı idi. Hər ikisinin qorxudan nitqləri batmışdı. Əsgərlər də, saqqallı da maşına təpildilər.

Avtomobil tərpanib qarı eşə-eşə irəliləyirdi. Yolu görə bilmirdim. Otuz-qırx dəqiqə getdikdən sonra “UAZ” dayandı.

Bizi itələyib maşından saldılar. Məni də, Bəstini də büdrəyib yıxılan gəlinin qolundan yapışmağa qoymadılar. Rus əsgəri avtomatın qundağı ilə çiyimdən nə təhər vurdusa, dünya başıma fırlandı. Yoldaşları yalan olmuşdu, bu kopoyoğlu doğru. Özü-nü onlara göstərirdi, nə idi, bilmədim. Hələ də çiyimdə o ağrını hiss eləyirəm. Ətrafda hərbi və mülki geyimlərdə on-on iki adam vardı, tamaşamıza durmuşdular. Hamısını gözdən keçirə bilmədim. Gördüklərimi isə tanımadım. Səhər açılmışdı. Bircə dəfə göz atmaqla Stepanakertdə olduğumuzu anladım. Təpikləyə-təpikləyə, dümsükləyə-dümsükləyə, söyə-söyə bizi hündür, anbara oxşar bir otağa salıb çöldən qarını qıfılladılar. Xırda pəncərələrdən düşən işıqda içəri aydın görünürdü. Anbar boşdu, yalnız küncdə böyrü üstə ağzıaçıq iri bir taxta çəllək gözə dəyirdi. Bir hovur sonra üçümüzü də soyuq götürdü. Hamımızdan çox üşüyən Ballı idi. Ürəyim durmadı, belimdən şalı açıb onu bürmələdim. Gəlin həyəcədən, qorxudan tir-tir titrəyirdi. Ərindən, uşaqlarından ayrı düşmüş Bəsti isə durmadan ufuldayır, sızıldayırdı.

Qəfildən elə bil Allahdan mənə güc gəldi. Yoldaşlarımı sakitləşdirməyə, onlara ürək-dirək verməyə başladım. Ancaq təsəllimin təsiri heç on dəqiqə çəkmədi. Yenə əvvəlki ümidsiz vəziyyət yarandı. Bəsti ilə mən yaxşı-yaman görmüşdük, birtəhər dözürdük. Ancaq gəlin vurnuxurdu. Hey “Ay Allah, özümə rəhm etməsən də, balama dəymə! Axı, o, nə bilir dost-düşmən nədir?” deyirdi. Onun gözləri anbarın küncündəki çəlləyə sataşanda diksindi. Tez gedib çəlləyin içinə girdi. Özünə etibarlı sığınacaq tapmış kimi toxtadı, səsi kəsildi.

Birdən qarı zərblə açıldı. Gələnlərin kefləri yuxarı idi, özlərilə əldəçəkilmə tut arağının kəskin iyini də gətirmişdilər. Araq iylərini uşaqlıqdan yaxşı ayırd eləyirəm. Rəhmətlik atam bağımızın meyvələrindən ara qəkməyi sevərdi. Bu dəfə dörd nəfər idilər. Üçü bizi əsir götürənlər, dördüncüsü isə şişman bir qadın. Şişman qadın bizim dildə ağzını söyüslə açdı. Ləhcəsindən gəlmə olduğunu bildim.

Əzvay-əzvay soruşdu:

– Bəs hanı o ləçər?

Ballının çəlləyin içindən hönkürtüsü eşidildi. Saqqallı erməni çəlləyə sarı cumdu. Gəlini çəlləkdən aralamağa nə qədər cəhd etsə də, bacarmadı, elə bil Ballı çəlləyin dibinə yapışmışdı. İçib keyləşən, tənəgnəfəs saqqallı erməni özünü sındırmadı, rusca qışqırdı:

– Onlar iki nəfərdir, mən təkəm, kömək lazımdır!

İxtiyar sahibləri özlərini gülməyə məcbur etdilər, harın-harın qaqqıldaşdılar. Rus əsgər irəli yeridi, saqqallı ilə köməkləşib gəlini çığırda-çığırda sürüyərək çəlləkdən qırağa çıxartdılar və götürüb anbarın ortasına tolazladılar. O, arxası üstə düşüb qaldı. Şişman qadın Ballının qarnına var gücü ilə bir təpik ilişdirdi. Gəlinlə bərabər, mən də inildədim. İlahi, bu necə zülmü? Niyə bizə qənim kəsilmişlər? Nə günahımız vardı?!

Bəstiyə də, mənə də əyri-əyri baxsalar da, deyəsən, hamilə gəlinin arxasınca gəlmişdilər. Hələ ikimizə əl bulaşdırmaq fikrində deyildilər. Dörd nəfər heysiz qadının əllərindən və ayaqlarından yapışib apardılar.

Bəstinin matı-qutu qurumuşdu, sanki nə baş verdiyini anlamırdı. Mənsə içəridə gəzişə-gəzişə növbəmizi gözləməyə başladım. İrəvandan, xaricdən gələn saqqallı erməni muhdullarının, yerli millətçilərin əsir gətirdüyü azərbaycanlıların başına İmam Hüseyn zilləti gətirdikləri barədə son vaxtlar çox söz-söhbət gəzirdi.

Şüşəxanım arvad dayanıb nəfəsini dərdi. Elə bildim "Dəhşətli hadisə" bitdi, amma yanılırmışam.

- Hə, - dedi, - dörd-beş saat sonra qırılmışların qarğa-quzğun səsi qapıdan yenidən eşidiləndə özümüzü sıxıb bir-birimizə qısılmışdıq.

Ballını necə qol-qıç eləyib aparmışdırlarsa, eləcə də gətirib döşəməyə atdılar. Şişman qadın mənə diş qıçdıb qapıdan çıxdı. O birilər də rədd olub getdilər. Hərəkətsiz yuxılıb qalmış gəlinin üzü-gözü şişmişdi, hiss olunurdu möhkəm döyülüb. Ayaqqabısının bir tayı hardasa düşüb qalmışdı, paltarları cırılsa da, qana bulaşsa da, əynindəydi. Nəfəsini, nəbzini yoxladım, əlləri, üzünü buzlamışdı. Gəlin ən azı iki saat bundan qabaq canını tapşırmışdı. Yəqin yazığın bətnindəki uşağı da təpikləyib öldürmüşdü.

Heç vaysınmağa macal tapmadım. Gördüm Ballının təpəyə oxşayan qarnı tərənir, yırgalanır. Deyəsən, gəlinin bətnində uşaq diri idi. Əyilib qulağımı onun qarnına söykədim. Hə, qulaqlarım məni aldatmırdı, gəlinin qarnından səs gəlirdi. Bəstiyə üz tutdum:

- Ana qarnında uşaq ağlayarmı? Ana bətnindən uşaq səsi gələrmə? Görməmişəm, eşitməmişəm.

Bəstinin donu açıldı, baxışları Ballının göbəyinə zilləndi. Gözləri hədəqəşindən çıxmışdı.

Bir vaxt xəstəxananın doğum şöbəsində tibb bacısı işləmişdim. Uşaq doğuzdurmasam da, doğuşda iştirak etmişdim. Sonra nə olacağını düşünmədən gəlinin qarnını yarıb çağanı xilas etmək fikrinə düşdüm. Çantamda qayçı, bint, şpris, spirt vardı. Bəstini səslədim:

- Gəl, uşağı götürək, kömək elə!

Tibb çantamı çəlləyin arxasında gizlətmişdim. Cumub onu gətirdim. Əllərimi spirtlə yudum. Artıq Bəsti ölünün paltosunun düymələrini açmışdı. Gəlinin sinəsini, qarnını iri qan ləkələri bürümüşdü. Qayçı ilə toxunma yun jaketinin döşünü sinəsinə qədər kəsib göbəyini tam açanda gözlərimə inanmadım. Onun qarnında iri, qalın qara sapla vurulmuş tikişlər gördüm. Əgər uşağı götürməyiblərsə, niyə qarnını yarıblar?

Qadın yuxuda sayıqlayana oxşayırdı. Dərindən köks ötürdü, boğazını arıtladı, nəfəsalmasını düzəldib dilləndi:

- Qayçı ilə sapları kəsdim. Elə bil bətnindəki uşaq gəlinin kəsik qarnının yarığını aralayıb çölə çıxmaq istədi. Əllərim kobud sarı bezə toxundu. Ağlımı itirməkdən qorxmağa başlamışdım. Bezi çəkdim, əlimə gələn iplə yığılıb bağlanmış kisə ağzı idi. Çağanı kisəyəmi salmışdılar? Görəcəyimiz varmı?! Çağanın nə çəkisi olardı ki? Zora düşmədim. Qanlı yükü hop götürüb yerə qoydum, ağzının ipini açdım.

Mənzərəni görəndə Bəsti özündən gedib yığıldı. Bəlkə də ürəyi partlayıb öldü. Gözlərimi kisədən çəkə bilmirdim. Ürəyim az qalırdı ağzıma gələ. Boğulurdum. Allah hara baxırdı? Əgər yeri-göyü yaradan şeytanın cəzasını məhşər gününə saxlamışdısa, oturub Qiyaməti gözləməliydik?!

Özümü saxlaya bilmədim:

- Şüşəxanım xala, uşaq sağ idi? Doğrudan çabalayırdı?

Qadın əlini yellədi:

- Nə uşaq? Nə çabalamaq? Kisədə üç balaca kiçik zingildəyirdi... Ölüdən qorxmadım. Az ölü görmüşdüm? Ballının paltosunu düymələdim, başındakı iki yaylığından birini açıb üzünü örttdüm. Bəstiyə sarı çevrildim. Ölməyibmiş. Nəfəsi gedib-gəlirdi, huşunu itirmişdi. Üzünü şillələdim, naşatır spirtini pambığa

damızdırıb burnuna tutdum. Handan-hana özünə gəldi, gözlərini açdı. Dikəlib "Bizi də doğrayacaqlar!" deyib ağlamağa başladı. Hövsələmi daraldırdı. Onun cır səsi çəkcik kimi beynimi döyürdü. Elə bil suda boğulurdum, saman çöpündən yapışmaq istəyirdim. Saman çöpünü isə bunun ulartısı dimdiyinə götürüb havaya qalxmışdı.

Qışqırdım:

– Bayquş kimi ulama!

Bəsti səsini kəsdi, ancaq elə bil ona vəhy gəldi. Cəld yerindən durub çəlləyə sarı getdi. Nərə çəkib, güc vurdu, o boyda həngaməni diyirlədirib anbarın ortasına gətirdi. Mənə yalvardı ki, əl yetirim. Birtəhər çəlləyi dikəlttik. Keçi kimi tullanıb çəlləyin üstünə mindi. Hələ heç nə başa düşmürdüm.

Bəsti bir əlini yuxarı uzadanda tavandan sallanan lampasız patronu gördüm. İndi anladım, bədbəxt barmağını toka toxundurub özünü öldürmək istəyirdi. Amma pəncələri üstə dursa da, əli patrona çatmırdı. Bəlkə də həyatında ilk dəfə boyunun qısa olması onu yandırır. Ətrafa baxdı. İçərdə məndən, Ballının meyitindən, küçüklərdən başqa ayağının altına qoyulması bir şey görmədi.

Yenə həmin dörd nəfər anbara doluşdu. Bəstinin əli havada idi. Onlar əsirin məqsədini dərhal anladılar. Saqqallı Bəstinin qıcından tutub onu yerə yıxdı. Şişman arvad əsgərlərin belindəki qalın kəməre işarə edib yaraq istədi. Rus əsgər daha iti tərpendi, belindən kəməri açıb ona verdi. Dörd nəfər kəmərlə, təpiklə, yumruqla Bəstini əzişdirməyə girişdilər. Arada mənə də zərbə dəyirdi. Birimizi özünü öldürməyə can atdığına, birimizi yaşamaq istədiyinə görə döyürdülər.

Yorulub dayandılar. Şişman qadın – dişi Əzrayıl qan-tər içində idi. O, əlinin dalı ilə alınının tərini sildi, soluğunu aldı, sonra hərbi səhra formasının ətəyini aşağı dartışdırıb özünü səliqəyə saldı. Küçükləri ləzzətlə seyr edib irişə-irişə mənə sataşdı:

– Hə, eşitdim medsestrasan Qancığı doğuzdurdun? Türk qadınları it kimi küçükləyirlər. Artıb-çoxalırsız. Kökünüzü kəsəcəyik!

Nə cavab versəm, xeyri yoxdu. Bir də ki, gəlinin qarnını yarıb küçükləri çölə buraxmağım cəlladları qəzəbləndirməmişdi. Əksinə, sanki onlar elə bunu istəyirmişlər. Gözümüzü qorxudurdular.

Bəsti hərəkətsiz idi, ağzından qan gəlirdi. Əsgərlər gedib xərək gətirdilər. Bir-bir meyitləri götürüb apardılar.

Gecə düşdü. Beton döşəmə buz kimi soyuq olduğuna görə çəlləyin üstündə sərilib büzüşmüşdüm. Heç ölmək istəmirdim.

Necə səhərə çıxdım, bilmədim.

İndi də mənim növbəm yetişmişdi. Qapı açılanda dikəlib oturdum, ölüm zərbələrini canımda hiss etməyə başladım. Ancaq şişman qadın sanki üzünə başqa üz çəkib mənə padnosda çay, çörək, iki kotlet gətirmişdi. Padnosu yanıma, çəlləyin üstünə qoyub dedi:

– Medsestra, yeməyini ye! Çay da istidir. Günorta Qızıl Xaç Cəmiyyətindən görüşünə gələcəklər.

Qadın danışdığı "Dəhşətli hadisə"sinə nöqtəni belə qoydu:

– Axırım gözünün qabağındadır. Yəqin məni Qızıl Xaç Cəmiyyətinə ona görə təhvil verdilər ki, onların "qəhrəmanlıqlarını" özümüzünkülərə yerli-yataqlı danışım. Xahiş edirəm, bu əhvalatı yaz! Yazıya pozu yoxdur! Başıma gələnləri hamıya danışmağa ömrüm çatmaz. Daha gedim, – ayağa durdu, – yəqin indi qızım nigaran qalıb.

Sağollaşib ayrıldıq. Cibimdən siqaret çıxardıb yandırdım. Dərindən qullab vurdum. Tüstü həmişəkindən acı gəldi mənə.